УДК 330.322:338.434(477)

М. А. Однорог, кандидат економічних наук
Технолого-економічного коледжу Білоцерківського національного аграрного університету

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АПК ЯК ОБ'ЄКТА ІНВЕСТИЦІЙ

Розглянуто питання вивчення українського досвіду регулювання АПК як об'єкта інвестицій. Обґрунтовано можливість визначення досвіду на основі оцінки інвестиційної політики. Надано коротку характеристику механізму державного фінансового регулювання на підприємствах АПК.

Ключові слова: *інвестиції; фінансове регулювання; агропромисловий комплекс; український досвід.*

The question of studying Ukrainian experience of regulation of agriculture as an investment was considered. The possibility to determine the experience based on evaluation the investment policy. Provided a brief description of the mechanism of state financial regulation on agricultural enterprises.

Key words: *investment; financial regulation; agricultural; Ukrainian experience.*

Постановка проблеми. Відновлення й розвиток потенціалу агропромислового сектора є одним із ключових напрямів економічної політики. Недоліки нових технологій, сучасного обладнання, фінансових ресурсів, відсутність ефективного механізму державного регулювання значно ускладнюють процес реформування аграрного сектора України. Необхідність активізації товарно-грошових відносин в умовах ринкової економіки, демократизація інвестиційної діяльності потребують вироблення нових, адекватних ринковим умовам підходів до інвестування та обслуговування аграрного сектора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різноманітних аспектів теорії та практики інвестицій, державного фінансового регулювання АПК, що мають важливе значення для забезпечення ефективності вкладення капіталу, займались як зарубіжні вчені – Д. Колеман, Б. Фуллер, Р. Херстейн, Д. Джоргенсон, В. Креллє, Д. Лернер, В. Мегінсон, П. Ромер, Р. Шмідт, Р. Солоу, так і вітчизняні – І. Т. Балабанов, І. О. Бланк, В. П. Горьовий, С. О. Гуткевич, А. А. Задоя, О. В. Захарчук, М. І. Кисіль, М. Ю. Коденська, В. Г. Чабан, І. В. Ліпсіц, І. І. Лукінов, П. І. Юхименко, Г. М. Підлісецький, М. М. Кропивко, П. Т. Саблук та ін.

Водночас питання українського досвіду державного фінансового регулювання, особливостей його функціонування, формування та обґрунтування напрямів і джерел залучення фінансових ресурсів, а також їх раціонального використання на підприємствах АПК потребують подальшого вивчення. Практична значущість та необхідність вирішення цих питань зумовили вибір теми дослідження.

Мета статті – дослідження теоретичних і практичних аспектів упровадження українського досвіду державного фінансового регулювання АПК як об'єкта інвестицій.

© М. А. Однорог, 2015

Виклад основного матеріалу. Інвестиція – це будь-який інструмент, у який можна помістити гроші, розраховуючи зберегти або помножити їх вартість та забезпечити позитивну величину доходу [*1,* 54–56]. З цього визначення стає зрозумілим, що інвестиції неможливо пов'язувати з розвитком об'єкта вкладення, оскільки головна мета інвестицій полягає в примноженні інвестованих грошей. Якщо розглядати сільське господарство як основоположну галузь у будь-якій економіці, яка спочатку є малоприбутковою і непривабливою, то вона принципово не може бути об'єктом інвестицій за заданим критерієм.

Сучасні інвестиції – це найважливіший засіб гарантування умов виходу з економічної кризи, інструмент структурних зрушень у народному господарстві, забезпечення технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро-, мезо- і макрорівні. Це зумовлено передусім впливом природно-кліматичних умов, коливаннями цін на продовольчих ринках та багатьма іншими чинниками, особливо в умовах фінансової кризи (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності сільського господарства України, у % до попереднього року

Показник	Рік					
	2000	2011	2012	2013	2014	2015
Інвестиції в основний капітал	88,6	126,7	143,2	49,8	116,4	132,0
Прямі іноземні інвестиції	н. д.	139,8	138,3	146,3	97,2	96,9
Валова продукція сільського господарства	109,8	100,1	117,1	98,2	98,4	119,9
Основні засоби	101	99,7	104,6	110,6	118,5	н. д.
Прибуток до оподаткування	х	133,7	76,3	132,4	225,0	121,4

Складено за даними Державного комітету статистики України

На нашу думку, слід виділити своєрідний "феномен" сільськогосподарського виробництва – інерційні інвестиції, тобто вкладення у свідомо збиткові проекти низки галузей рослинництва і тваринництва. Недостатній рівень інвестиційної привабливості аграрного сектора є насамперед наслідком довготривалої збитковості багатьох видів сільськогосподарської продукції. Вони можуть бути різновидом автономних інвестицій, що спрямовуються на підтримку життєдіяльності підприємства, а також частиною кумулятивних інвестицій з бюджетних джерел для виконання соціально-економічних завдань в аграрній сфері. Інерційний характер інвестицій обумовлюється мікро- й макроекономічними причинами: неможливістю швидкої технологічної трансформації сільськогосподарського капіталу та диверсифікації бізнесу, а також надлишковою пропозицією робочої сили (особливо низької кваліфікації) і соціальною необхідністю збереження та створення робочих місць.

В Україні до 1992 р. агропромисловий комплекс традиційно був державною регульованою галуззю зі значними обсягами щорічних капіталовкладень, велика частина яких здійснювалася за рахунок коштів державного бюджету. Жорстка централізація і регламентація механізму довгострокового фінансування відтворювальних процесів у сільському господарстві в поєднанні з обмеженням господарської ініціативи призвели до зниження ефективності використання капітальних вкладень, збільшення терміну їх освоєння, деформації ролі держави як регулятора суспільного процесу відтворення.

У радянський період інвестиції в економіку в цілому і в АПК зокрема здійснювалися тільки у вигляді капітальних вкладень, тобто фінансових коштів, що витрачаються на будівництво нових і реконструкцію, розширення й технічне переозброєння діючих підприємств, на житлове, комунальне і культурно-побутове будівництво [*2,* 16]. Наведене визначення відображає витратний характер і звужує сферу інвестування до здійснення вкладень на відтворення основних фондів. В умовах адміністративної системи розподілу ресурсів і фінансування витрат про результативність цих витрат у визначенні капітальних вкладень не йшлося.

На сьогоднішній день про різницю у рівнях інвестиційного забезпечення сільського господарства України і Київської області, що певною мірою відображає привабливість галузі, свідчать дані, подані на рис. 1.

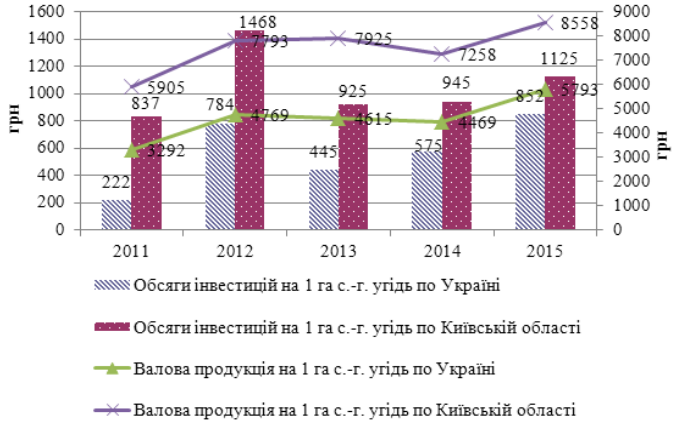

Рис. 1. Динаміка інвестицій та валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь у сільському господарстві України і Київської області

Складено за даними Державної служби статистики України

Не було в минулому і проблеми фінансування інвестицій, адже фінансові ресурси автоматично виділялись під інвестиційні проекти, прийняті в державному плані. Ціни на товари та послуги заздалегідь підганялися під розподілені фінансові потоки, проблем із надходженням податків до бюджету не виникало.

Радикальна економічна реформа відкрито декларувала зміщення акцентів в інвестиційній сфері на користь суб'єктів господарювання. Бюджетна підтримка сільського господарства та інших галузей АПК почала різко скорочуватись, що на тлі поглиблення кризи призвело до стійкого погіршення матеріально-технічної бази підприємств. Падіння ефективності виробництва викликало звуження можливого кола джерел інвестицій.

Відмітною рисою ринкових реформ є безпрецедентне за масштабами згортання інвестиційної діяльності. Інвестиційний спад мав структурний характер і визначався сукупним впливом факторів зміни галузевих, технологічних і відтворювальних зрушень у національній економіці. Різке зниження інвестицій пов'язано з украй невдалими схемами управління фінансовими ресурсами. Вони не полегшували, а нерідко погіршували важке фінансове становище АПК. Застосовувалася схема товарного кредитування. Суть її полягала в тому, що постачальникам пального, запасних частин для техніки в сільському господарстві видавалися грошові бюджетні позички. Сільськогосподарські підприємства, які отримали товарний кредит, мусили сплатити вартість поставлених товарів восени після отримання доходів від реалізації своєї продукції. Схема кредитування мала всі родові ознаки бюрократичного розподілу, аж до обов'язкового прикріплення постачальника до споживача. Значна частина бюджетних коштів "прокручувалась" у банках; ціни на пальне для сільського господарства за товарним кредитом виявилися на 20–30 % вище ринкових, що переважали; на той час розвинувся регіональний монополізм нафтових компаній та їхніх торгових посередників; виділені бюджетні кошти не було повернуто, що, врешті-решт, змусило вдаватися до списання або переоформлення заборгованості в цінні папери з їх подальшою реалізацією на ринку [*3,* 102–107].

Відомі факти, коли місцеві адміністрації змушували вповноважені банки видавати позики на цілі, непередбачені пільговим кредитуванням. Це часто призводило до збільшення простроченої заборгованості. Повернення виданих позичок було неповним з переважанням натуральних форм (продукцією) з черговим обмеженням сільського господарства через механізм цін перерахунку. І все ж складне фінансове становище сільськогосподарських організацій змушувало уряд зберігати пільгове кредитування.

Ще однією схемою була реструктуризація заборгованості сільськогосподарських підприємств бюджету і позабюджетних фондів. Реформувався порядок проведення цих процедур, внаслідок чого він був украй ускладнений і неефективний. Траплялося, що господарства не витримували бюрократичних вимог і відмовлялися укладати угоди. Багато сільськогосподарських підприємств, які уклали угоди, не могли проводити оплату поточних платежів [*4,* 69–75].

Іншим можливим заходом пожвавлення інвестиційної діяльності в сільському господарстві може стати створення державного інвестиційного банку, а також філій у регіонах. В основі інвестиційного кредитування інвестиційного банку пропонується використовувати так званий субординований борг, що є звичайним незабезпеченим борговим капітальним інструментом, який не можна взяти з банку раніше ніж через 5 років. Перевага використання субординованого боргу, порівняно з іншими джерелами залучення ресурсів, полягає в тому, що він належить до додаткового капіталу, який не потребує обов'язкового резервування цих ресурсів [*1,* 55]. Крім того, спрощується процедура оформлення субординованого боргу – немає необхідності реєстрації його в НБУ як іноземної інвестиції. В основі схеми інвестиційного кредитування через систему субординованого боргу лежить прагнення іноземного інвестора брати участь у реалізації інвестиційного проекту своїми ресурсами в Україні [*4,* 70]. Схему інвестиційного кредитування через субординований борг подано на рис. 2.

1. Розміщення ресурсів на умовах субординованого боргу (на 5 років).
2. Проценти на субординований борг.
3. Надання інвестиційного кредиту на 5 років.
4. Погашення кредиту і процентів на нього.
5. Перерахування коштів для оплати за виконані роботи.

Таким чином, створення регіонального інвестиційного банку з використанням субординованого боргу може стати одним зі шляхів збільшення інвестицій у сільське господарство України.

Прискорювачем позитивних процесів в агросфері стали також пріоритетні національні проекти, їх реалізація продемонструвала величезні потенційні можливості українського сільського господарства, допомогла стимулювати розвиток підприємництва на селі.

Їхні результати оцінюються як позитивні: по-перше, подолання морального занепаду на селі, по-друге, зростання ділової активності представників багатоукладної сільської економіки, по-третє, підвищення інвестиційної привабливості галузі.

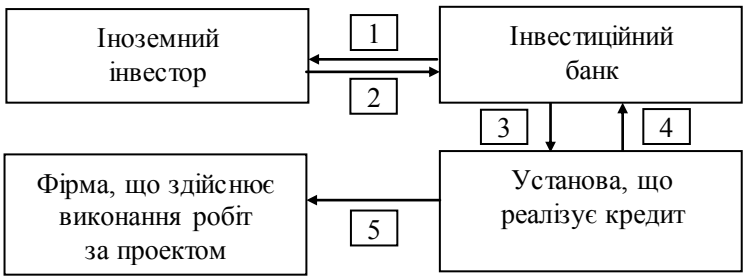

Рис. 2. Схема інвестиційного кредитування через субординований борг (вдосконалено автором)

Однією з їхніх головних цілей є вдосконалення форм і механізмів державної підтримки АПК для інвестиційної привабливості й фінансової стійкості сільського господарства, забезпечення ефективного використання землі та інших природних ресурсів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, існуючий рівень розвитку аграрної сфери, низька інвестиційна привабливість галузі, ризикований характер ведення підприємницької діяльності об'єктивно зумовлюють необхідність більш зваженого і системного підходу з боку регіональної влади до проведення аграрної політики. Особливої актуальності набувають питання вдосконалення системи державного інвестиційного регулювання сільського господарства, що включає різні форми й методи, які враховують сучасний стан і специфіку аграрної сфери.

Список використаних джерел:

1. Іващенко Ю. Механізм залучення комерційних банків до інвестування економіки в умовах фінансової кризи / Ю. Іващенко // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 1. – С. 54–56.

2. Воробйов Ю. М. Формування власного фінансового капіталу підприємств / Ю. М. Воробйов // Фінанси підприємства. – 2006. – № 6. – 332 с.

3. Гришова І. Ю. Вартісні важелі фінансового забезпечення переробних підприємств АПК / І. Ю. Гришова // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 102–107.

4. Радченко О. Д. Бюджетна підтримка формування фінансових ресурсів переробних підприємств АПК / О. Д. Радченко, М. І. Ланова // Економіка України. – 2012. – № 7. – С. 69–75.